

Moniheli ry:n lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

HE 74/2026 vp

Moniheli ry kiittää Hallintovaliokuntaa mahdollisuudesta lausua esityksestä. Moniheli pitää kielen oppimista, työllistymisen tukemista ja kotoutumispolkujen selkeyttämistä kannatettavina tavoitteina. Esityksessä on kuitenkin perustavanlaatuinen ristiriita: kotoutumiselta odotetaan aiempaa nopeampia ja velvoittavampia tuloksia samaan aikaan, kun palveluiden rahoitusta vähennetään ja järjestämisvastuita muutetaan.

Esitys on monilta osin kirjoitettu valtiontalouden, hallinnon ohjauksen ja palvelujärjestelmän tehokkuuden näkökulmasta. Palveluiden loppukäyttäjän eli kotoutuja-asiakkaan näkökulma tunnistetaan vaikutusarvioinneissa, mutta se jää useissa kohdissa alisteiseksi säästötavoitteille, rahoitusjärjestelmän uudistamiselle ja yksilön velvoitteita korostavalle lähestymistavalle. Moniheli katsoo, että lakiuudistuksen yhteydessä olisi syytä huomioida palveluiden käyttäjän näkökulma vielä nykyistä vahvemmin.

Kotoutumista ei tule kaventaa yksilön velvoitteisiin

Kotoutuminen ei ole yksinomaan yksilön vastuulla oleva prosessi, vaan se edellyttää toimivaa palvelujärjestelmää, riittävää kieli- ja koulutustarjontaa, saavutettavia viranomaispalveluja, syrjimättömiä työmarkkinoita sekä yhteiskunnan vastaanottavuutta. Jos palvelujärjestelmän resursseja samanaikaisesti vähennetään, yksilön vastuun korostaminen voi johtaa siihen, että vaikeimmissa asemassa olevat jäävät palveluiden ulkopuolelle tai joutuvat seuraamusten kohteeksi tilanteissa, joissa esteenä ei ole puute yksilön motivaatiossa vaan palveluiden saavutettavuudessa.

Moniheli pitää ongelmallisena kehitystä, jossa kotoutumista tarkastellaan ensisijaisesti työllistymisen, muodollisen koulutuksen ja yksilölle asetettujen velvoitteiden kautta. Työllistyminen on tärkeä kotoutumisen osa, mutta se ei yksin kuvaa sitä, kiinnittykö ihminen yhteiskuntaan, pystyykö hän käyttämään palveluja, osallistuuko hän yhteisöihin tai kokeeko hän kuuluvansa Suomeen.

Vapaaehtoistoiminta voi olla erityisesti vaikeassa työmarkkinatilanteessa monelle maahan muuttaneelle ainoa realistinen väylä osallistua yhteiskuntaan. Maahan muuttaneet tekevät järjestöissä valtavan määrän vapaaehtoistyötä, joka vahvistaa yhteiskuntaan osallistumista, kielitaitoa, yhteiskuntatuntemusta ja sosiaalisia verkostoja. Järjestöissä tapahtuva kansalaistoiminta on kotoutumisen kannalta vaikuttava väylä, jotka tulee tunnistaa

kotoutumisen rakenteissa nykyistä vahvemmin. Kotoutumisen onnistumisen kannalta on tärkeää, että lainsäädäntö ja sen toimeenpano tunnistavat myös ne osallistumisen muodot, jotka eivät välittömästi näy työllisyystilastoissa.

Koulutusvastuun muutos ja toimeenpanon aikataulu

Moniheli kiinnittää erityistä huomiota kotoutumista ja kielitaitoa edistävien koulutusten järjestämisvastuun muutoksiin. Kyse ei ole ainoastaan rahoitusteknisestä uudistuksesta, vaan merkittävästä järjestelmämuutoksesta. Esityksen mukaan työvoimaviranomaisen vastuulle säädettäisiin lukutaitokoulutuksen järjestäminen. Samalla kotoutumista ja kielitaitoa edistävien koulutusten rahoitusta koottaisiin yhteen kanavaan kunnan peruspalvelujen valtionosuuteen.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksilla ja aikuisten perusopetuksella on ollut merkittävä rooli erityisesti niiden kotoutujien koulutuspoluissa, joilla on puutteita luku- ja kirjoitustaidossa, perustiedoissa tai aikaisemmassa koulutuksessa. Näiden koulutuksen järjestäjien osaaminen tulee säilyttää osana uutta järjestelmää.

Moniheli katsoo, että ehdotettu voimaantulo 1.1.2027 on tiukka suhteessa muutoksen laajuuteen. Kunnilla ja työllisyysalueilla on jo vuoden 2025 työvoimapalvelu-uudistuksen jälkeen huomattavasti uusia tehtäviä. Toimeenpanossa tulee varata riittävästi aikaa koulutusten hankintaan, palvelupolkujen suunnitteluun, henkilöstön osaamisen varmistamiseen sekä yhteistyön rakentamiseen nykyisten koulutuksen järjestäjien kanssa.

Palveluiden alueellinen saavutettavuus ja yhdenvertaisuus

Kuntien resurssit, osaaminen ja koulutustarjonta vaihtelevat merkittävästi, ja rahoitusvastuun sekä järjestämisvastuun muutokset voivat lisätä alueellista eriarvoisuutta. Esityksen vaikutukset riippuvat olennaisesti kuntien ja työvoimaviranomaisten tosiasiallisista mahdollisuuksista järjestää riittäviä kotoutumis-, kieli- ja lukutaitokoulutuksia. Eriarvoisuuden riski kohdistuu erityisesti kotoutuja-asiakkaisiin, jotka tarvitsevat pitkäkestoista ja yksilöllistä tukea, kuten luku- ja kirjoitustaidottomiin, vähän koulutusta saaneisiin, pakolaistaustaisiin, vammaisiin kotoutujiin sekä pienten lasten vanhempiin.

Palveluiden yhdenvertaisuus ei toteudu, jos kotoutumisen alkuvaiheen tuki, lukutaitokoulutus, monikielinen ohjaus tai ruotsinkieliset kotoutumispalvelut ovat tosiasiallisesti saatavilla vain osassa kuntia. Kotoutuja-asiakkaan mahdollisuus oppia kieltä, saada perustaitoja vahvistavaa koulutusta ja osallistua yhteiskuntaan ei saa riippua kohtuuttomasti asuinkunnasta.

Moniheli pitää myönteisenä, että esityksessä vahvistetaan mahdollisuutta kotoutua molemmilla kotimaisilla kielillä. Ruotsiksi kotoutuminen on kuitenkin myönteinen tavoite vain, jos se toteutuu käytännössä palveluina, koulutuspolkuina ja työllistymisen tukena.

Maahan muuttaneiden naisten asema

Moniheli pitää tärkeänä, että hallituksen esityksessä tunnistetaan maahan muuttaneiden naisten työmarkkina-asemaan ja kotoutumispalveluiden saavutettavuuteen liittyviä erityiskysymyksiä. Maahan muuttaneiden naisten pääsy kielenopetukseen, koulutukseen, varhaiseen ohjaukseen ja työelämään on keskeinen tasa-arvokysymys. Esitys lähestyy naisten asemaa kuitenkin painottuneesti velvoittavuuden ja työmarkkinoille ohjaamisen näkökulmasta.

Tasa-arvo ei toteudu yksin sillä, että naisille asetetaan samat velvoitteet kuin miehille, jos palvelujärjestelmä ei samalla huomioi hoivavastuuta, lastenhoidon tarvetta, puutteellista kieli- ja lukutaitoa, trauma- ja terveystaustaa sekä alueellisia eroja palveluiden saatavuudessa.

Aikuisten perusopetuksen 40 vuoden ikäraja

Moniheli pitää ongelmallisena ehdotusta, jonka mukaan kotoutumislain mukaisena omaehtoisena opiskeluna tuettavaan aikuisten perusopetukseen asetettaisiin 40 vuoden yläikäraja. Perustaitojen, luku- ja kirjoitustaidon sekä perusopetuksen suorittamisen mahdollisuuksia ei tule kaventaa iän perusteella niiltä ihmisiltä, joiden koulutuspolku on jo aiemmin katkennut esimerkiksi konfliktien, pakolaisuuden, köyhyyden, sukupuoleen liittyvän syrjinnän, hoivavastuun tai lähtömaan koulutusmahdollisuuksien puutteiden vuoksi.

Ikäraja voi kohdistua erityisen haitallisesti maahan muuttaneisiin naisiin, joiden koulutuspolku on voinut viivästyä lastenhoidon, raskaus- ja vanhempainvapaiden tai muiden perhevastuiden vuoksi. Jos ihminen tarvitsee aikuisten perusopetusta päästäkseen jatkokoulutukseen, työelämään tai vahvistaakseen luku- ja kirjoitustaitoaan, tarvetta ei voida arvioida yksinomaan iän perusteella.

Monihelin ehdottama muutos lakiesitykseen

Moniheli esittää, että kotoutumislain 30 §:ään ehdotetusta aikuisten perusopetuksen 40 vuoden yläikärajasta luovutaan. Mikäli ikäraja säilytetään, pykälän poikkeamisperustetta tulee täsmentää siten, että aikuisten perusopetuksen tukeminen kotoutumislain mukaisina omaehtoisina opintoina on mahdollista aina, kun se on henkilön perustaitojen, luku- ja kirjoitustaidon, jatkokoulutuksen tai työllistymisen kannalta tarpeellista.

Lopuksi

Moniheli kiinnittää huomiota maahanmuuttoon, kotoutumiseen, sosiaaliturvaan ja pysyvään oleskeluun liittyvien muutosten yhteisvaikutuksiin. Kuluvalle hallituskaudella on toteutettu ja valmisteltu useita uudistuksia, jotka kiristävät maahan muuttaneiden oikeudellista, taloudellista ja sosiaalista asemaa. Kun kotoutumispalveluihin kohdistetaan samanaikaisesti säästöjä ja yksilön vastuuta korostetaan, kokonaisvaikutuksena voi olla epävarmuuden, kuormituksen ja palveluista putoamisen lisääntyminen.

Kotoutumisen onnistuminen ei synny yksin velvoitteista. Se syntyy siitä, että ihmisellä on todellinen mahdollisuus oppia kieltä, hankkia koulutusta, osallistua yhteiskuntaan, tulla kuulluksi, rakentaa verkostoja ja löytää paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Moniheli pitää välttämättömänä, että kotoutumislain muutoksissa tämä kokonaisuus asetetaan säästö- ja tehokkuustavoitteiden edelle.

Moniheli ry